RENEGOTIATING THE IMAGE OF EMINESCU TODAY

Alexandra Măriuca Ionescu
PhD, University of Craiova

Abstract: The text explores how the image of the poet Mihai Eminescu is perceived today, emphasizing that this process of re-evaluation is due to a desire to re-evaluate the cultural past and to adapt to new generations with different interests and perspectives. Although Eminescu is considered a "great national poet", interest in his works remains alive. In his work, Iulian Costache proposes a new image of the poet, trying to place him once again at the forefront of the literary canon. Costache explores different aspects of reception, including both positive and negative valorizations of Eminesci's work. He analyzes different perspectives and explores the impact of literary interpretations on the poet's image. The work compares and contrasts literary personalities such as Eminescu and Caragiale, introducing concepts such as the contrasts of mutual attraction. Costache aims to offer a new reading experience, inviting a re-evaluation of Eminescu's work, not for the sake of a simple polemic, but as an act of interpretation and understanding of a literature that continues to fascinate.

Keywords: renegotiation, contrast, contemporaneity, past, poetry

Cum este receptat Eminescu astăzi? Ei bine, nu este o întrebare chiar atât de simplă, a ne raporta astăzi la Eminescu ca la un simplu poet, care a scris într-o epocă, ce nu întâmplător a fost denumită epoca „Marilor clasici ai literaturii române", este într-adevăr o sarcină greu de îndeplinit, iar acest lucru survine din necesitatea unei noi ierarhizări a literaturii noastre, din dorinţa de a reactualiza trecutul cultural, de a ni-l asuma mai mult sau mai puţin.

Fiindcă am fost învăţaţi încă de mici, în şcoală cine a fost „Luceafărul poeziei româneşti", poemele eminesciene sunt prezente în manualele şcolare şi receptate de către noile generaţii, numai că modul de percepere a acestora—aş îndrăzni să afirm—s-a schimbat puţin, fiindcă tinerele generaţii manifestă interes pentru altfel de activităţi, au alte tabieturi, iar lectura este lăsată undeva într-un colţ întunecat...

Eminescu este „cel mai mare poet naţional"[1], susţinea Călinescu, poezia sa continuă să stârnească interesul a numeroşi cercetători, eminescologi sau simpli cititori, doar că grila de lectură s-a schimbat puţin „ pe aici, pe colo, şi anume, în punctele esenţiale", pentru că şi mentalitatea epocii este alta.

Având în vedere numerosele studii consacrate operei eminesciene, simpozioanele la care participă studenţi, masteranzi, nu pot decât să ne bucure că Eminescu încă mai incită, încă mai poate stârni polemici.

O carte care a stârnit interesul imediat după apariţie, în anul 2008, este studiul lui Iulian Costache, pe care îl intitulează sugestiv *Eminescu-negocierea unei imagini.*

Lucrarea este o cercetare de istorie literară în care autorul îşi propune ilustrarea unei noi imagini poetului, încercând să recupereze un scriitor canonic, să re-negocieze imaginea acestuia, cu scopul de a-i restitui primul loc în cadrul ierarhiei.

Lucrarea este împărţită în două capitole, intitulate sugestiv *Sfidări actuale ale lecturii operelor canonice* şi *Decuparea obiectului.*

În primul capitol, asistăm chiar la o „sfidare" a operelor canonice deoarece, aici Costache se dovedeşte incisiv, în sensul că el oferă mai degrabă o „infiltrare" în literatura

[1] G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, Editura Minerva, Bucureşti, 1970, p. 24.

spaniolă, unde se raportează la poeţi precum Jorge Luis Borges sau Miguel de Cervantes cu formidabilul *Don Quijote de la Mancha.*

Cu alte cuvinte, dacă ne-am fi aşteptat să se aducă în discuţie imaginea lui Eminescu, ei bine, mai întâi ocoleşte subiectul, apoi, oferă o reeditare a conceptului de canon printr-un exemplu reprezentativ, care este Don Quijote.

În al doilea capitol, Costache aduce în discuţie faptul că eminescologia ocupă un loc însemnat în cadrul istoriei literare, el subliniind ideea că imaginea unui autor este strâns legată de opera acestuia, iar imaginea se construieşte în funcţie de modul în care este receptat.

Pe de o parte, un subcapitol îl intitulează valorizările negative pe care le clasifică în patru tipuri de semioză, şi anume, polemică, formală, morală şi parodică. În ceea ce priveşte valorizările pozitive, scoate în relief, semioza estetică şi semioza socialului.

Costache dedică un capitol special semiozei extraliterare pentru a evidenţia cum este percepută imaginea eminesciană, îndeosebi, manifestul răutăcios al lui Macedonski, prin care poetul este atacat într-o manieră deloc elegantă, mai ales, ţinând cont de starea precară de sănătate în care se afla poetul.

În ceea ce priveşte imaginarul colectiv românesc, Costache vorbeşte despre imaginea poetului despre care afirmă că „este cel mai probabil inspirată de ponderea pe care o are canonul didactic şcoalar în construirea imaginii de sine a comunităţii româneşti”[2].

Criticul relevă un aspect important care a mai fost vehiculat în epocă, și anume, cel referitor la faptul că Eminescu a contribuit decisiv la constituirea limbii române, iar acest elan vine, în mod inerent la poeții pașoptiști.

În ultima parte a lucrării sale, Costache lansează niște ipoteze extrem de interesante, una dintre ele constând în atracția pentru poezia eminesciană.

Oare mai este atras cititorul actual de lirismul eminescian?

Aș îndrăzni să spun: Da! Poate că mentalitatea epocii este alta, însă sensiblitatea lirismului eminescian continuă să atragă, să incite, tinerii cititori, iar ceea ce vrea de fapt, Costache să ilustreze este că nu s-a schimbat canonul, doar mentalul epocii.

Autorul „negociază” imaginea lui Eminescu, mai precis vrea să verifice în ce măsură şi în ce manieră, poetul este citit, respectiv, receptat astăzi. El negociază imaginea poetului prin prezentarea unei oferte extrem de atractive, care este opera poetului.

Redresarea romantică se produce odată cu Eminescu, deoarece vorbim de secol al XIX-lea, care, indubitabil este un secol exclusiv pozitivist.

Din acest considerent, poetul este unul din factorii primordiali, carea au contribuit la constituirea limbii literare româneşti, dacă nu chiar reperul esenţial al acestui proces.

Autorul menţionează că “beneficiind de o longevitate considerabilă ca blazon cultural, numele lui Eminescu beneficiază şi de o poziţionare specială, într-o zonă strategică a imaginarului colectiv românesc, fiind desemnat ca una dintre mărcile cele mai puternice ale culturii române”[3].

Interesantă este şi comparaţia dintre Eminescu şi Caragiale pe care Costache a punctat-o foarte bine, cei doi fiind puşi, oarecum în antiteză, dar având, în mod inerent şi trăsături comune. Comparaţia autorului porneşte de la binecunoscutul principiu al contrariilor, prin intermediul căruia, acestea se atrag reciproc, acelaşi pricipiu, fiind general valabil şi în cazul celor doi clasici ai literaturii noastre.

Criticul vorbeşte de o “axă structurantă a mentalului românesc”, o axă căreia îi aparţin Eminescu şi Caragiale. Astfel că, dacă primului îi este caracteristic “regimul nocturn, fiind un romantic al imaginarului românesc”, celuilalt îi corespunde “regimul diurn, deoarece se distinge ca fiind “lucidul şi ironicul imaginarului nostru”.

[2] Iulian Costache, *Eminescu-Negocierea unei imagini,* Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2008, p.13.
[3] Ibidem, p. 13.

Pornind de la faptul că principiile contrare se atrag şi se inluenţează reciproc, indiferent de timp şi epocă, cele două personalităţi evocate anterior se autoindentifică, adică se atrag reciproc. Spunem astfel că "trăind din plin Caragiale, putem să visăm la Eminescu"[4]. Această percepţie a beneficiat de o acreditare largă în interiorului circuitului cultural, revenind adesea sub semnătura criticii tema unui personaj cu o personalitate bi-polară, formată din Hyperion şi Mitică, ce parcurge deopotrivă teoriile High Romanticism-ului, cât şi ale romantismului minor de tip Bierdermeier.

Criticul literar, Sorina Sorescu oferă o analiză interesantă a cărții lui Costache, susținând ideea că „recalificarea istoricilor literari într-un domeniu atât de nou şi de atrăgător cum este imagologia, trebuie evaluată de specialiştii domeniului". [5]

De fapt, criticul susţine ideea că un astfel de studiu ar trebui să aducă nişte analize concrete, pe text şi pe document, în locul generalizărilor vagi. Câteva dintre dosarele de fişe ale lui Iulian Costache se dovedesc însă inconsistente.

Criticul aduce în discuţie şi poemul dedicat de Marin Sorescu lui Eminescu, *Trebuiau să poarte un nume,* poem care îl introduce pe Eminescu în "paradigma eroilor eponimi, acel tip de eroi civilizatori, care după împlinirea misiunii, se retarge într-o evanscenţă mitică, pentru a lăsa în urma lui doar un nume:

"Şi pentru că toate acestea trebuiau să poarte un nume
Un singur nume,
Li s-a spus:
Eminescu"

Bipolaritatea Eminescu-Caragiale, pe care a semanalat-o Costache este evidenţiată prin apariţia, a unui text similar, care vine pentru a "valoriza calităţile celuilalt brand cultural, şi anume, Caragiale [6].

Astfel, Cristian Popescu scrie un poem în proză similar celui lui Marin Sorescu. Acesta suna astfel: "Caragiale n-a existat. A existat numai o ţară frumoasă şi tristă în care mai toţi oamenii erau condamnaţi la crâşmă pe viaţă. Cu halbe de bere legate la-ncheitura mâinii în lanţuri, de zăngăneau cîrciumile la fiecare sorbitură. A existat un fel de rai ponosit în pomii căruia creşteau gheare şi gîturi de găini şi mai ales picioare şi capete de porci. Dar femeile acelui loc îşi îmbiau degeaba bărbaţii să guste din ele. Căci oricât au muşcat ei de pofticioşi n-au reuşit să cadă din tot raiul acela." [7].

Foarte interesantă această analogie între poemul lui Marin Sorescu şi poemul lui Cristian Popescu deoarece putem remarca cu uşurinţă că pornind de la această "poziţionare strategică" a cuplului Eminescu-I.L.Caragiale în cadrul imaginarului colectiv românesc, precum şi de la "necesitatea refrişării imaginii eroilor canonici ai unei generaţii", studiul lui Costache propune "un exerciţiu de interogare asupra istoriei unuia dintre cele mai populare branduri culturale româneşti: Eminescu."

Costache urmăreşte receptarea eminesciană de până la momentul publicării postumelor. Criticul este de părere că adevăratul Eminescu trebuie căutat în postume deoarece prin "poetica lor insolită, în raport cu începutul de secol XX românesc se oferă o nouă şi radicală schimbare de imagine a lui Eminescu". În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea abia se stabilizase un consens al valorizării eminesciene, construit pe o puternică bază emoţională, ca urmare a biografiei poetului.

---

[4] Constantin Popa, M., *Eminescu & Caragiale*, Editura Aius, Craiova, 2004, p. 97.

[5] Sorina Sorescu, *Dicţionar de eminescologie*, Editura Aius, Craiova, p. 79.

[6] Cristian Popescu, *Trebuiau să poarte un nume,* în Arta Popescu, Editura Adevărul, Bucureşti, p.62-63.

[7] Ibidem, p.14.

Criticul analizează intervalul (1870-1900) deoarece consideră că acesta relevă cel mai amplu spectru al receptării, reprezentând nu doar cea mai spectaculoasă etapă a istoriei eminescologiei, dar şi cea mai palpitantă din punctul de vedere al dificultăţilor "refacerii ţesutului hermeneutic". Astfel, urmărind reconstruirea "arheologică", pe stimulator a canonului eminescian, avem şansa descoperirii unora dintre cele mai neaşteptate şi neconvenţionale imagini despre Eminescu în comparaţie cu aşteptările publicului de astăzi.
De fapt, după cum însuşi Costache menţionează, el a încercat să propună o viziune nouă despre Eminescu, care să fie "ferită de bruiajul prejudecăţilor literare, didactice sau critice, renunţând pentru o clipă la imaginea noastră despre Eminescu", în favoarea inventării unei alte percepţii despre poet. El recurge la "re-construirea, re-inventarea imaginii lor, a contemporanilor poetului, despre cel ce avea să devină, în timp, o marcă de referinţă a culturii româneşti.

Costache recunoaşte modest că "a scrie astăzi despre o temă care nu-i mai poate oferi cititorului promisiunea unei surprize (concepţia generală fiind aceea conform căreia " despre Eminescu s-a spus total") constituie o ipoteză de lucru cu un risc deosebit de ridicat, îţi trebuie ceva din curajul trapezistului, care pentru a recâştiga atenţia publicului, în favoarea jocului, promite să execute cel mai înalt salt, pe care nu a avut însă niciodată curajul să-l imagineze, anunţând o performare fără plasă de siguranţă. Şi numai asumând sfidarea renunţării la plasa de siguranţă, a predestinării semnificaţiilor şi valorii operelor canonice, numai reîntorcându-se la esenţa imprevizibilă, negociativă a jocului literar, istoria literară va putea să tenteze recâştigarea cititorilor.

În felul acesta, pornind de la examinarea receptărilor din perioada evocată anterior apare nu doar o nouă imagine a lui Eminescu, "ci un spectru de imagini ce au creat vizibilitate unui alt Eminescu alternativ în raport cu canonul receptării fixat în epocă de Titu Maiorescu sau de alţi critici de notorietate în percepţia publicului de astăzi": un Eminescu al parodiilor de epocă, unul vânat pentru motive adesea inventate, cel al detractorilor pentru care poetul era cel mai adesea o ţintă indirectă aunor atacuri ce îl vizau pe Titu Maiorescu, un "Eminescu neştiutor de poezie şi stricător de limbă, cel al rigoriştilor prozodiei, un poet imoral al lui Grama, un Eminescu romanţios în linia romantismului de tip Biedermaier, al tinerilor din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea".
Sorina Sorescu preciza că "meritul lui Costache este tocmai de a sintetiza şi de a întări fundamentul ştiinţific. Clarificările pe care încearcă să le aducă Costache îl îndepărtează tot mai mult de textele şi documentele pe care îşi propune să le interpreteze, mai ales când miza acestora este estetică."[8]

Mai mult decât atât, chiar dacă în circumstanţe biografice binecunoscute, Maiorescu a fost cel care a gândit structura ediţiilor succesive a poeziilor lui Eminescu, relaţiile dintre structura de apel a operei şi sistemul de răspuns al criticii arată că fantasma autorului înscris în text departe de a-şi ignora cititorii, nu a făcut decât să cupleze regulile jocului de negociere cu cititorul. În felul acesta, eul liric intră în scenă asumând poza singurătăţii romantice a poetului, poezia inaugurală a volumului oferind scenografia simbolică necesară poziţionării în plin mental romantic-un exemplu în acest sens este poemul *Singurătate*-şi iese autentificând imaginea, de asemenea, romantică, a poetului neînţeles de contemporani, care nu poate să aştepte altceva decât o recunoaştere postumă-dovadă poemul *Criticilor mei*.

Costache vorbeşte şi de "două coperţi simbolice", el negociind, de fapt, o serie de retorici care structurează strategia discursului poetic, şi anume: oferta deschiderii maxime a poeziei în raport cu publicul, dar şi posibilitatea constituirii unui consens prin construirea unui orizont poate de aşteptare între cititor şi text, pe fondul introducerii unor credinţe comune.

[8] Sorina Sorescu, *Dicţionar de eminescologie*, Editura Aius, Craiova, 2015, p.80.

În acelaşi timp, trebuie precizat faptul că se negocia şi acea "dorinţă" de închidere a textului faţă de cititor, prin invocarea temei tăcerii şi a recursului la tema ataraxiei:

"Trăind în cercul vostru strîmt
Norocul vă petrece,
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor şi rece."

De asemenea, se negociază şi construirea unei identităţi diferite de cea a *Junimii,* pe fondul unei alte genealogii culturale, eul poetic proiectându-se ca protector al formelor poetice marginale şi al scriitorilor minori *(Epigonii),* iar mai presus de toate, filosofía ataraxiei din *Luceafărul* sau din *Glossă,* traducea asumarea unei anumite strategii literare.
În felul acesta, devenea vizibilă o bifurcaţie din care se despărţeau: pe de o parte, discursul liric şi conduita poetului romantic, care tematizau decalajul sever dintre omul de geniu şi generaţia sa, intransigenţa romantică a geniului în faţa contemporanilor şi dezinteresul absolut faţă de receptarea operei, iar pe de altă parte, "difuziunea publică a mesajului poetic, care atesta dimpotrivă, o accesibilitate consistentă, chiar impredictibilă, cât şi o vocaţie negociativă reală a ofertei poetice în raport cu orizontul de aşteptare al publicului epocii."

Cu alte cuvinte, două drumuri se despărţeau, evoluând fiecare pe traseul său, pe care "rulau atât stereotipii ale discursului liric, cât şi ale discursului mental romantic, care a dus la asumarea unei conduite personale, pătrunse odată cu dispariţia poetului în neant; cât şi un drum "empiric", privind difuziunea publică a mesajului poetic, care atesta şansa unei accesibilităţi neprezumabile în ceea ce priveşte stereotipiile celuilalt circuit.

Spunem că se despică astfel una dintre prejudecăţile cele mai puternice şi cele mai longevive, a geniului romantic, care nu este înţeles de generaţia sa, nu face "comerţ" cu contemporanii săi, singurul public cu vocaţie participativă aparţinând posterităţii.
Lucrarea lui Costache este interesantă prin faptul că el doreşte să ofere o carte, care să nu inhibe cititorul prin grosimea cotorului. De fapt, el ilustrează faptul că cititorii de astăzi, care aşteaptă cu îndreptăţire propunerea unui nou mod de a se raporta la Eminescu, respectiv de a-i înţelege opera, "vor poate mai uşor unele derogări de la regula exaustivității academice", în detrimentul lizibilităţii unei noi grile de interpretare.

Costache însuşi menţionează că propune o cale nouă de acces către semnificaţiile operei lui Eminescu, şi că ea este mai mult decât o simplă istorie a receptării, este un nou mod de a-l înţelege pe Eminescu.

Totuşi, Eminescu nu poate fi redus la o imagine, astfel încât, ar fi mai corect să vorbim despre negocierea unei identități, care s-ar numi negocierea identității simbolice. Costache face această precizare și o nuanțează chiar afirmând că lucrarea se adresează unui public larg, ea nu poate îngloba toate nuanțele necesare pentru ca titlul să ofere detalii referitor la principalele teme.

Extrem de interesantă este și intruziunea în literatura spaniolă, pe care Costache o prezintă într-o manieră amuzantă, mai precis J. L. Borges, într-o proză de-a sa propune ca autor al unui *Don Quijote* pe un anume Pierre Menard și plănuiește să devină nici mai mult nici mai puțin decât autorul romanului deja menționat.

Această ipoteză se dovedește a fi foarte îndrăzneață deoarece a compune un roman ca *Don Quijote* la începutul secolului al XVII-lea era o sarcină ușoară, necesară, poate chiar fatală, în schimb la începutul secolului XX era aproape imposibil.

Un prim risc care devenea vizibil din perspectiva unei astfel de empatii absolute cu autorul "viza o inconvenabilă transformare a lui Menard într-o sosie de secol douăzeci a lui Cervantes.

Totuşi, în raport cu textul romanului consacrat, noul roman ar fi putut să apară ca un plagiat, în timp ce în raport cu autorul binecunoscut, noul romancier risca să pară un uzurpator.

Prin urmare, această identitate a romanelor recomandă implicit o tautologie a mesajelor. Ambiţia lui Borges era de a produce nişte pagini care să coincidă, „cuvânt cu cuvânt, rând cu rând, cu cele ale lui Miguel de Cervantes. Doar că tautologia ca atare, poate fi înţeleasă, şi deci savurată. Opţiunea pentru rezervarea incipitului unei poveşti referitor la re-scrierea lui *Don Quijote* ar putea fi privită, conform lui Costache, „ca un tabiet narativ, menit a vorbi despre situaţia receptării operei lui Eminescu.

Ce putem remarca este că opera lui Cervantes şi cea a lui Eminescu au în comun atât ispitele, cât şi sfidările pe care tradiţia canonică a interpretărilor le rezervă operelor intrate într-un circuit canonic.

Astfel, prezentarea implicațiilor presupuse de lectura unei opere canonice, cum este cazul lui *Don Quijote* al lui Miguel de Cervantes, care reprezintă un fenomen generic, poate fi sugestivă și pentru înțelegerea sugestivă, precum și pentru înțelegerea încercărilor de înnoire a tradiției interpretative a operei eminesciene.

Demersul lui Costache a fost de a deschide această problematică a receptării prin intermediul povestirii despre Don Quijote în speranța că povestea creează vizibilitate acolo unde sensiblitățile culturale riscă, poate, uneori, să genereze opacitate.

În încheierea studiului său, Costache readuce în discuţie problematica pe care a susţinut-o în preambul, şi anume că ceea ce vrut să ofere el, este o istorie a receptării operei lui Eminescu, care este obligată să ţină cont, totuşi, în evaluarea opiniilor, de punctul de reper al etapei corespunzătoare din cadrul istoriei editării acestei opere.

În mod inerent se ajunge la următoarea concluzie: „poezia lui Eminescu are astăzi în conştiinţa publică o haină fonetică adecvată gustului modern, în care regionalismele şi arhaismele sunt strecurate pe ici pe colo”[9], iar în măsura în care nu stânjeneşte cititorul modern, vom considera, de asemenea, că autenticitatea absolută şi probantă, este un act la care nu se poate trece fără o pregătire în prealabil.

Nu este vorba de „o pledoarie, pentru un limitat scop editorial, ci se vizează şi o deontologie a relaţiilor culturale, în care opreliştea nu este atât opera lui Eminescu, cât şi cultul lui, aşezat pe anumite idei deja consacrate, riscând fiindcă sunt atât de vechi să fie asimilate celor preconcepute”.

Nu este nici o opţiune în care „să fetişizeze ideea de autenticitate, după cum nu este nici o simplă polemică”[10], este mai mult decât atât, o interpretare, o viziune.

Putem conchide faptul următor, şi anume că prin studiul său, Costache doreşte să propună o nouă viziune asupra poeziei lui Eminescu, iar prin sintagma „negociere”, el încearcă să reconstruiască nişte tipare arhetipale, să reconsidere poezia românească, „negociind” cu cititorul, prezentându-i acestuia oferta care este: poezia lui Eminescu.

[9] Matei Călinescu, *Titanul și geniul în poezia lui Eminescu*, E.P.L., Bucureşti 1964, p.134.
[10] Ibidem, p. 308.

BIBLIOGRAPHY:

1. Călinescu, G.*, Istoria literaturii române de la origini până în prezent,* Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, ediţie şi prefaţă de Al. Piru, Editura Minerva, Bucureşti, 1985.
2. Călinescu, G., *Opera lui Mihai Eminescu*, Editura Minerva, Bucureşti, 1970.
3. Călinescu, Matei, *Titanul și geniul în poezia lui Eminescu*, E.P.L., Bucureşti 1964.
4. Cărtărescu, Mircea, *Visul chimeric*, Editura Litera, Bucureşti, 1992.
5. Costache, Iulian, *Eminescu-Negocierea unei imagini,* Editura Cartea Românească, București, 2008.
6. Negoiţescu, Ion, *Poezia lui Eminescu*, Editura pentru Literatură, 1968.
7. Papu, Edgar, Poezia *lui Eminescu. Elemente structurale*, Editura Minerva, București, 1971.
8. Popa, Constantin, M., *Eminescu & Caragiale,* Editura Aius, Craiova, 2004.
9. Sorescu, Sorina, *Dicţionar de eminescologie*, Editura Aius, Craiova, 2015.